

Lámpással a Napsugarat

Memóriás ember hírében áll. Hamarabb elakadok a kérdésesben, mint ő a feleletben. Mikor volt a legnagyobb jégeső Rúzsán? Elég régen, 1935. szeptember 7-én. Keskeny sávban jött Öttömbs felől, és elment Üllés határába. A legnagyobb tavaszi fagy? Ugyanabban az évben, május 3-án. Még az akácvirág is lefagyott, és sok rozsnak a kalásza maradt fehér. Erős fagy volt 1952-ben is, de nem volt akkora.

Mikor lehetett szőlők között halat fogni?

Negyvenben és negyvenkötvenben. Akkora volt a vízesség, följöttek a halak a hártába. A paradicsomföldön hetvenötben is halásztak a traktorosok.

És a napsugár? Azt hallottam, lámpással szedték.

Jól ki van ficamítva, mert nem arról a napsugárról van szó. Ird nagybetűvel, tedd hozzá, hogy őszibarack, és azonnal tudod, hogy 1959. augusztus 2-án nyertük el a szatymaziai elől az őszibarack-kiállítás nagydíját.

Minek ahhoz lámpás?

Réggel kellett vinni a friss barackot, de este jött az idő, látni lehetett, ebből vihar lesz. Na, emberek, szedjük le, ha este van is, mert ha ideér, nem kell már leszedni egyet se. Ebből is látni lehet, mennyit késett idén a természet: augusztus 24-én szedtem le az utolsó Napsugár barackot. Kiadós három hét, igen nagy késedelem.

Mikor született a téesz főkönyvelője?

1936. január 22. Azt hiszem.

Bóka János?

1903. május 21.

Sánta József?

1913. május 14. Állj meg, bolondot beszéltek! Május 9.

Te?

1913. május 14. Evvel tévesztettem össze az előbb.

Mikor költöztetek be a faluba?

1970. december 31.

A tanyába?

1927. november 1-én.

Tizenhét év alatt mikor volt mérleghiányos a téesz?

Nem volt egyszer se.

Nyereség?

Hetvenig nem nagyon volt, hetvenháromban 5 millió 400 ezer, hetvennégy május 26-án adták át a kiváló szövetkezet kitüntetését, hetvenhatban 6 millió 400 ezer volt a nyereségünk.

Mikor szünt meg a madzagvasút?

Azannyát! Ezt már nehe tudom. Ki köll számolni. Épült 26-ban, elindult 27-ben, járt negyvennyolc évig, utolsót fordult 1975. szeptember 1-én. Nem vagyok benne biztos, nézz utána. Nekem már kocsim volt akkor, nem jártam vele, téveszthet az ember feje.

A legnagyobb hó?

Ezt könnyen megmondom: 1942. febr. 16. Akkor nősültem. Lovakat kellett váltani a szánkó előtt, amikor az esküvőre mentünk. De van ennek még círája, figyeld meg. Főnn vagyunk egyszer Pesten, Pataki, a fejszámoló mondja, tegyünk föl neki kérdéseket. Fölállok én: Azt mondja meg, milyen napon volt 1942. február 16? Kapásból rávágta: hétfőn. Bátyám, maga eltalálta: farsang hétfője volt.

Eljászhattánk reggeltől estig. Hogyan lehet ennyi dátumot fejben tartani?

Az a bajom, sok nem marad meg benne, aminek kellene, sok fölösleges meg eszembe jut, de meg nem tudnám mondani melyik mitől van. Ne is rágódjunk rajta.

Négyökrű Antal a memóriás ember, foglalkozására nézve nyugdíjas téeszelnök. Anyakönyvekkel és főkönyvekkel, azt hiszem, nem sokat bajlódott, minden számadást a fejében hordott.

Mostanában mit csinál nyugdíjas elnök?

Megyek ki a tanyára, és dolgozom. A tanyát eladtam, de mellette van a háztáji, azt művelni kell.

Úgy tudom, rádolgoztál a nyugdíjra, és kértek, maradj még.

Nem vállalhattam. A háztáji miatt.

Ez se egy vonalas felelet! Eppen az elnök hagyja ott a közőst a háztáji miatt?

Kiforgatni így is lehet, de nem így igaz. A család miatt nem maradhattam. Ikrei születtek a lányomnak, két gyerekkel pedig sok baj van. A feleségemnek kötelessége volt segíteni, de azt mondta, nem tud elmenni nyugodtan, ha miattam is idegeskednie kell, meg a háztáji is pusztul. Majd ha mindenki anynyit rádolgozik, mint én, akkor nem szól semmit.

Tehát a családi békét nem akartad fölborítani.

Egész életemben vigyáztam rá, hogy nyugalom legyen, most rúgnám föl, öregsegemre?

A boltban a pénztárostól kérdeztem, hol találak, mindjárt mondta, reggel látott, biztosan a tanyára mentél. Mindenki számon tartja, hol jársz?

Azt hiszem, nincsen haragosom.

Tizenhétévi elnökség után? Ha mindig csak mosolyogtál volna, akkor is akadna, aki föl-hányáná, hogy nem órá nevetél legtöbbet.

Igazságtalanság fölött el nem néztem a magam akarataiból egyszer se. Hacsak tévedésből nem, mert tévedésre minden ember könnyen hajlik.

Kiszámítottuk az előbb, hogy 57 évig tanyai voltál, és a nap nagyobbik részét most is tanyán töltöd. Tanyáinak érzed magad, vagy falusinak?

Halmazom az állásokat. Ennek is, annak is.

Van különbség a tanyai meg a falusi között? Gondolkodásban.

Erdélyben jártam, anyai nagyapám és dédapám házsongárdi sírjánál, s csak most került a kezembe Apró Ferenc megható cikke Vör Györgyről, egykori kedves barátomról és kollégámról.

Erdélyi kirándulásom lehangoló volt. Dédapám: Fehérváry Antal sírján az obeliszk, melyen feltüntettek halhatatlan érdemeit, összeroskadóban van... A Farkas-utcai első magyar színház igazgatója volt és nemcsak hogy nagyszerű kultúrtevékenységét őrizi a történelem, de az arról szóló legendát is, hogy a nagy pestisjárvány idején, amikor a színház — természetesen — zárt kapuval árválkodott, összes színészeinek gázsiját fizette és erre áldozta minden pénzét, vagyonkáját... Nos, a nagyszerű kultúrember és humanista síremléke elenyészik...

Fájó szívemre hazatérve jóleső ír volt a Vör Gyurkáról szóló megemlékezés. Hát ime: a saját nem felejt, nem emedik az enyészett prédájává válni az olyan kultúrelények érdemeit, mint amilyen Vör Gyurka volt... Nemcsak mint az írás művésze és humanista helytálló volt nagyszerű ember, hanem mint magánember, kolléga és jóbarát is felejthetetlenül kedves egyéniség volt. Amikor én a Délmagyarország szerkesztőségébe kerültem — 1938-ban — Gyurka tördelő, éjszakai szerkesztő volt. Ő adta le első cikkemet, színes riportjaimat, sőt zenekritikáimat is. A hangversenyeken, színházi előadásokon Lengyel Vilma kedves kollé-

Igen nagy. A tanyai mindig arra gondol, hogyan kéne beköltözni, a falusi meg nem gondol arra. Tehénre is gondol a tanyai, tejjre, hízó bikára, a falusi viszont nem. Megmondjam, hányan tartanak tehenet a faluban? A háromszázharminc? Van még a Tanács Mihálynak, a Katona Vincének, a Földi Jós-kának, a Juhász Miskának, és kész. Anyit nem tudnak fejni, ami a falunak kell.

Te megszüntetnéd a tanyákat?

Fölszámolja az magamagát. Azt is el tudnám sorolni, hány tanyában nem lakik már senki, és hány marad üresen, ha a benne élő öregek elmennek. Megvan ennek a maga rendje, nem szabad belenyúlni erőszakkal.

Aki sietteti?

Az nem ismeri az élet lépéseit. Honnan veszed azt a TÜZEP-et, amelyik téglat tud adni minden tanya helyett? Honnan pótolod a disznót, a tehenet, az exportgyümölcsöt, amit a tanya ad? Az új faluban harminc évre adókedvezményt kaptak az új házak. Miből élne a falu, ha egyszerre beköltözne mindenki, és harminc évig nem fizetne adót? Számoljunk még?

Mást kérdezek inkább. Milyen a rossz elnök?

Azt hiszi, nála okosabb ember nincs a szövetkezetben.

Nálad volt okosabb?

Tiszteltem, becsültem, szerettem a munkatársaimat. Sokszor voltak más véleményen, mint én. Megvitattunk mindent, ha nekik lett igazuk, soha nem éreztem, hogy kisebbedem általa. Aki nem látja be, hogy egy fejjel nem lehet egy szövetkezetet elkörmányozni, leghamarabb magát teszi tönkre, de vele romlik a gazdaság is. Az a legnagyobb baj, keresheti az ilyen ember a hibát ezer szálon, akkor se találja meg, mert benne van.

Kapcsolatod a téesszel?

Tagja vagyok a vezetőségnek is, a háztáji bizottságnak is, és én mértem a csapadékok.

A nyugdíjad bőséges, ketten vagytok, megélték belőle. Minek a háztáji?

Ha barackot viszek átadni, reggel háromkor kelek. Az idei termés zöme A-barack volt. Kiváló! Szükségem van még arra az érzésre, hogy az én barackom jó barack.

HORVÁTH DEZSÓ

Optimizmus — pesszimizmus

Első pillanatban könnyen hajlunk arra, hogy igazat adjunk a mondásnak: az emberek optimisták vagy pesszimizták, a dolgok pedig a maguk útját járlak. Valóban: a történelem saját logikája gyakran megtréfálja mind az optimistát, mind pedig a pesszimiztát. Az „ész-esele” — adja meg a nevét e tréfának az idealista Hegel. „Nem tudják, de teszik” — világosít fel a történelem nem tudatos oldalának érvényesüléséről a materialista Marx. Csak-hogy egyikük sem az optimistákról vagy pesszimiztákról beszél, hanem a cselekvő emberről, s a cselekvő ember kalandjairól, meglepetéseikkel tarkított odüsszeájáról.

És joggal. Mert aki cselekszik, több mint pesszimizta vagy optimista. Aki csak optimista, az még lehet nem-cselekvő. Optimista, mert majd valahol, valakik (a számára mindig kéznél levő tekintélyek) megoldják a problémákat. Az optimisták egy része ezért nem jut el sohasem a cselekvéshez. A pesszimizta viszont „már túl van” a cselekvésen. Eleve eldöntötte értelmetlenségét, s ha mégis akarja — ő, a kultúra alakzatai kimeríthetetlenek! —, hát valamiféle sziszifusz pátosz tragikus életfilozófiája élte. Az optimisták és a pesszimizták ezért inkább a hangulatok emberei és rajbál. S ebben az értelemben rájuk igaz az indító közhely: ők optimisták vagy pesszimizták, mert az események — így vagy úgy — a saját útjukat járlak.

Ily módon azonban a világ kettészakad a valóság feltartóztat-hatatlannal objektív folyamatára és a kételkedő vagy feltétlenül bizó ember érzésvilágára. Persze, erre is találhatók kulturális párhuzamok. Démokritosz, a „nevető filozófus” az egyik oldalon, Héralteiosz, a „zokogó filozófus” a másikon. Az egyikben a szilárd alapokra épült világ rendíthetetlen hite csap át elméletbe, a másikban a változékonyság és mulandóság megrendítő élménye rombolja le egy zárt világnézet megteremtésének lehetőségét. Csakhogy az analógiák, a történelmi összehasonlítások gyakran sántítanak. Az emberiség cselek-

vési lehetőségei történelmileg nagyon is változóak. A gondolkodó embert egyrészt kényszerű szemlélődésre kényszerítheti kora, míg egy másik esetben utat nyit számára a gyakorlati tevékenységre is. A szemlélődés és cselekvés történelmi határai rendkívül változóak. S amíg egy szemlélődő álláspont az egyik korban igazol az általános történelmi tényállás és világalapot, addig más korban ugyanez a magatartás merő modorosság, anakronizmus és pózolás. Vagyis: az optimizmusnak és pesszimizmusnak létezik egy mindenkor kulturális-történelmi szintje. Am ez a történelmi és kulturális alakká fokozódás csak a cselekvő ember tetteiben bontakozhat ki, és kaphatja meg mindenkor értelmét.

Voltak korszakok, amelyek a mai modern korszaknál sokkal magabiztosabban ítélték meg sorukat és lehetőségeiket. Hitték, hogy a jók üdvözölnek, a rosszak pedig végül is bűnhődni fognak. Igaz, hogy e hithez kulturális formákra, vallásra, filozófiára, művészetre volt szükségük; ezek nélkül sohasem teheték volna elviselehetővé és sajátjukká életüket és a valóságot. Még a mese is így szól: a hangya szorgalmas és dolgozik, izzad egész nyáron, a tücsök viszont csak hegedülget, azaz a népi előítéletben mindig benne rejlik enyhe túlzással: lazslál. De jön a tél, s a dolgozó hangyának nincs gondja, bezzeg a tücsök az éhhalállal küszködik. Napjaink azonban már megszülték a mese modern parafrázisát is. Eszerint a tücsök csak hegedül, a hangya csak szorgosan dolgozik egész nyáron át, aztán jön a tél, és... és elpusztul mind a kettő.

No, de mi ebből a tanulság, amit predestinációra és determinizmusra hajló énünk majd mindenkor számonkér a világtól? A pusztán optimista természetesen háborog és árulást, az erkölcsi világnézet bomlasztását; sejt a modern átirásban. A pusztán pesszimizta viszont olvadozik gyönyörűségében, mert — ugye — ő már rég megmondta, hogy semminek sincs értelme.

Optimiztánk és pesszimiztánk azonban csak beépült szemellenzőjéről árulkodik hirtelen háborúgásával és korai örömeivel. Pedig csak azon múlik a dolog, hogy a klasszikus szabályok szerint értelmezzük modern parafrázisunk tényleges tartalmát, s felismerjük a tetteiben rejlő csínytet és felvilágosult humort. S akkor a szélsőségekkel jelentkező optimista és pesszimizta tévedése máris nyilvánvalóvá válik. A modern változat azzal szedi áldozatait, hogy azt kéri: önmagán számon, amit pedig nem is akar adni! Ez a modern „mese” ugyanis tanulság nélküli, s éppen ezért már nem is mese tulajdonképpen. Találó voltát mégis az adja, hogy kicsit megtréfálja a még bennük lakozó csodaváró, vagy éppen semmit sem váró éntünk anakronizmusait.

Mert van bizony úgy, hogy a jó nyeri el jutalmát, meg van úgyis, hogy a rossz jár jobban. A világ túlföntül kusza és összetett az egyértelmű igazságokhoz, s ezen bizony semmiféle világtörvény sem változtat önmagában. Vigyázzunk hát a tanulságok levonásával! Höl nincs tanulság, ott ne keressük. A világ mérsem tanulság-példatár mindenkorai valóságértelmezésünk számára. S ha ebből a tételből indulunk ki, akkor ott sem leszünk képesek komolyan venni a tanulságot, ahol nagyon is lenne tanulság.

Ezért mindenekelőtt valóságlató, valósággal számvető, gondoldóva cselekvő emberekké kell lennünk. Mert a cselekvő ember józanságra kényszerül és ezért már szabad is körülményeivel szemben. S ugyanezért bizonyára optimista is a dolgok állásának valóságos mértéke szerint, (mint ahogy pesszimizta is ugyanazon dolgok állásának mértéke szerint). Tudja, meddig terjed akaratának határa, (de azt is tudja, hol kényszerül szemlélődésre). S e tétellel szerzett bölcsességgel kiindulva formálja valóságát...

HÜLVELY ISTVÁN

Budapesti levél

ganómet és Vör Gyurkát követtem a kritikusai szölyében... Jól emlékszem, menylyre meg voltam lepve és — megtisztelve, amikor első koncert-bírálatom elolvasása után szerkesztőm, Vör Gyurka kivette szájából jellegzetes angol pipáját, felállt a szerkesztői asztaltól és oda-jött hozzám. Éjszaka volt, én még az írógép mellett szedtem össze „kellékeimet” (notesz, hangversenyműsor, bérlet) — szó nélkül lehajolt, megfogta írógépmaszatos kezemet és — megcsókolt. Ilyen elegáns, mondhatnám bájos, gáláns módon csak ő tudta kifejezni bírálatát...

Itt a fotográfiát Csányi Piroška 1943. májusában. Baloldon Horváth Dezsó.

Élénken emlékszem arra az esetre, amikor Móra Ferenc szobrát felállították a Kultúrpalota előtt, de — leleplezni senki sem merte... A leplet maga az alkotó művész: Tápai Antal vonta le a szoborról. Könnyes szemmel álltam ott az ily módon „leleplezett” szobor előtt, hiszen Móra Ferenc jó barátja volt édesapámnak, s mi gyermekek „Óra-bácsi”-nak hívtuk... Aztán elsliettem a virágüzletig s ott ibolyacsokrot vettem, visszatérve a szoborhoz, mellékalakjának. Mátyás gazdának az ölebe helyeztem. Aztán bementem a szerkesztőségbe és referáltam Vör Gyurkának a szomorú kultúrbotrányról. Erről írta meg cikkét Gyurka. Az ibolyacsokrok példát statuált, mindennap friss virág termett a szobor lábánál... A csokrot nemsokára visszakaptam: Móra Panka jött be a szerkesztőségbe, sírva csókolt meg és átnyújtotta ibolyacsokrárt...

Úgy érzem, ez is a Vör Gyurkát körüllegő humanista kultúrzellem folyománya volt. Két képeslapot őrzök azóta is Vör Gyurkáról. Az egyik őt magát ábrázolja elmaradhatatlan pipájával — ezt Vör Györgyné, szegény Eszti küldte nekem, 1943 májusában: „Ezt a fotográfiát Csányi Piroška barátunknak küldöm” aianlással, a másikat Gyurkától kaptam 1941 augusztusában Balatonfüredről, ahol akkor üdült. Most e pár sorhoz mellékelem e két képet, legyen a Délmagyarországe, mint kortörténelmi emlék...

CSÁNYI PIROSKA